

TURINYS

BIBLIJA – DAUGIAU NEI EPOCHA

1. Biblija literatūros tėkmėje /8/ 2. Kas yra Biblija? /8/ 3. Kodėl reikia šį tą išmanyti apie Bibliją? /8/ 4. Kas ir kada parašė Bibliją? /9/ 5. Senojo Testamento sandara, turinys /10/ 6. Naujojo Testamento sandara, turinys /11/ 7. Giesmių giesmės knyga /11/ 8. Biblijos stilius, pasakojimas /12/ 9. Kokia kalba parašyta Biblija? /12/ 10. Biblijos vertimai į lietuvių kalbą /13/ 11. Keletas Biblijos žmonių (veikėjų) /14/ 12. Keletas svarbesnių Biblijos sąvokų /18/ 13. Keletas garsesnių literatūros kūrinių, pagrįstų Biblija ar su ja susijusių /20/

ŠVENTASIS RAŠTAS

Pradžios knyga /21/

Biblijos aidai

DŽORDŽAS BAIRONAS

Kainas /31/

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

Po Viešpaties dangum /51/

Regėjimas /52/

Pavasario varpai /54/

De Profundis /55/

SONJA HARTNET

Sidabrinis asiliukas /61/

RENEANSO LITERATŪRA

1. Renesanso apibūdinimas /72/ 2. Humanizmas ir humanistai /74/
3. Reformacija. Protestantizmas. Kontrreformacija /75/ 4. Didieji Renesanso laikų atradimai ir išradimai /76/ 5. Garsesnieji Europos Renesanso rašytojai ir jų kūriniai /77/ 6. Viljamas Šekspyras ir jo „Hamletas“ /80/ 7. Servantesas ir jo „Don Kichotas“ /84/ 8. Renesansas Lietuvoje /86/ 9. Renesanso laikų Lietuvos raštija ne lietuvių kalba /88/ 10. Pirmosios knygos lietuvių kalba. Martynas Mažvydas /91/ 11. Pirmosios knygos lietuvių kalba. Mikalojus Daukša /94/

VILJAMAS ŠEKSPYRAS

Hamletas, Danijos princas /97/
Sonetai /129/

MIGELIS DE SERVANTESAS

Išmintingasis bajoras Don Kichotas Lamančietis /137/

MARTYNAS MAŽVYDAS

Katekizmas /148/

MIKALOJUS DAUKŠA

Prakalba į malonųjį skaitytoją /152/

Renesanso aidai

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

Sonetai, sekant Šekspyru /157/

BAROKO LITERATŪRA

1. Baroko samprata /164/ 2. Keletas Baroko rašytojų ir jų kūrinių /165/
3. Barokas ir klasicizmas /168/ 4. Barokas Lietuvoje /169/ 5. Mokyklinis te-
atras /171/ 6. Pirmasis piligriminės kelionės aprašymas /172/ 7. Motiejus
Kazimieras Sarbievijus /172/ 8. Baroko laikų lituanika /175/

MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS

I, 7. Telefui Likui /180/

II, 3. Savajai lyrai /182/

III, 4. Egnacijui Nolijui /184/

Baroko aidai

SIGITAS GEDA

Rubenso pokalbis su Sarbievijum /186/

Už konsultacijas ir pastabas dėkoju
profesorei emeritei Eugenijai Ulčinaitei
ir Bernadetai Mališkaitei SJE.

BIBLIJA –
DAUGIAU
NEI EPOCHA

§1. BIBLIJA LITERATŪROS TĖKMĖJE

Kaip supratote, šių mokslo metų literatūros kursas skirtas susipažinti su literatūros raida, literatūros epochomis: Antika, Viduramžiais, Renesansu... Mokymo(si) programa siūlo kaip Viduramžių literatūros ir kultūros reiškinį pristatyti Bibliją. Iš tikrųjų, Viduramžiai rėmėsi Biblija kaip krikščionybės, pasaulėvaizdžio pagrindu. Bet vis dėlto Biblija radosi, jos tekstai buvo užrašinėjami jau Antikos laikais – nuo XII a. pr. Kr. iki I a. Biblija kaip žmogaus mąstymo, kūrybinio įkvėpimo šaltinis nepaprastai svarbus ir vėlesnėms civilizacijoms, tai tarsi amžiais brėžiama žmonijos išminties ir dvasios linija. Taigi Biblija, arba Šventasis Raštas, peržengia kultūros ir literatūros epochų ribas. Dėl to ją pristatome atskirame vadovėlio skyriuje.

§2. KAS YRA BIBLIJA?

Pats žodis „biblija“ reiškia knygos (žodžio „knyga“ vienaskaita senąja graikų kalba – *to biblion*). Vadinasi, tai rinkinys, savotiška bibliotekėlė, kurią pagal protestantišką biblinę tradiciją sudaro 66, o pagal katalikišką – 73 nevienodos apimties knygos. (Mūsų laikais Biblija gali būti leidžiama kaip viena, dvi ar kelios knygos.) Biblijos sinonimas yra *Šventasis Rāštas*. Neretai vartojamas ir kitas terminas – *Diėvo Žōdis*. Abiem atvejais išreiškiama užuomina, kad šie kūriniai yra Dievo įkvėpti, tik užrašyti žmonių. Kartais sinonimiškai Biblija vadinama *Testamentū*, nes apima Sėnąjį Testameñtą ir Naūjąjį Testameñtą, t. y. dvi Biblijos sudedamąsias dalis. (*Testameñtas* – sutartis, arba sandora. Šiuo atveju – Dievo ir žmogaus sutartis.) Biblija vadinama ir *Įstātymu*, nors, antra vertus, *Įstatymo knyga* yra tik viena jos sudedamoji dalis. Dar vartojamas terminas *kanōnas*, t. y. knygos, Bažnyčios pripažintos Dievo apreiškimu ir tikintiesiems privalomos kaip tikėjimo taisyklė. (*Kanōnas* – gr. *kanōn* – visuotinė taisyklė, norma.) Tik tie tekstai, kurie priklauso Biblijos knygų kanōnui, laikomi Dievo įkvėptais, Diėvo Žōdžiū.

§3. KODĖL REIKIA ŠI TĄ IŠMANYTI APIE BIBLIJĄ?

Biblija, arba Šventasis Raštas, mūsų sąmonėje pirmiausia siejasi su religija, su krikščionių ir judėjų tikėjimais. Tačiau Biblija yra taip pat ir kultūros dokumentas. Joje daug istorinių žinių apie civilizacijos raidą, apie žydų tautą, apie didvyrius ir paprastus žmones. Pastarųjų šimtmečių archeologijos ir kitų mokslų laimėjimai patvirtina nemažai Biblijoje vaizduojamų, aptariamų faktų. Biblija darė ir daro įtaką menui, literatūrai, žmogiškosios min-

ties raidai. Biblija, pati būdama unikali literatūra (neatsitiktinai Lietuvoje ji įtraukta į „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ knygų seriją), mums svarbi ir kaip vėlesnės literatūros įkvėpimo šaltinis. Pagaliau nemažai Biblijos posakių, citatų, užuominų įaugo į kasdienę mūsų kalbos vartoseną. Anot lenkų mokslininkės Anos Šviederkovnos, „kitos išeities nėra: jei norime suprasti save ir pasaulį, kuriame gyvename, turime mėginti pažinti jo šaknis – ne tik antikines, bet ir biblines“. Ne visus vardus, pavadinimus, sąvokas, kurias rasite šiame skyriuje, būtina išskirti. Bet stengtis įsiminti – verta. Labai svarbu mokytis ir galbūt išmokti atpažinti Biblijos apraškas kultūros ir literatūros tekstuose. Ir išsiugdyti norą ieškoti, rasti išsamesnių žinių apie jas. Vadovėlyje pateikiamos Lietuvos Vyskupų Konferencijos išleisto Šventojo Rašto ištraukos.

§ 4. KAS IR KADA PARAŠĖ BIBLIJĄ?

Žodinė visos Biblijos tradicija apima 1800 m. pr. Kr.–100 metų po Kr. Biblija pradėta užrašinėti bene XII a. pr. Kr. (Prisiminkime, kad Antikos literatūros šedevras „Iliada“ sukurtas VIII a. pr. Kr.) Žydų Senojo Testamento kanonas galutinai buvo nustatytas tik II–III a. po Kr., o Katalikų Bažnyčios kanonas, apimantis Naująjį Testamentą ir deuterokanonines¹ knygas, – XVI a. Taigi Biblijos, kaip knygų rinkinio, formavimasis ne tik ilgas, bet ir sudėtingas. Gana sudėtingai formavosi ir jos sandara. Pagal Katalikų Bažnyčios mokymą, Biblijos autoriai yra du: Dievas ir žmogus. Tai esąs Dievo įkvėptas kūrinys. Dievas kalbėjęs per žmones žmonių kalba. Taigi Bibliją rašė karaliai ir žvejai, darbininkai ir politikai, karvedžiai, valstiečiai, pirkliai ir poetai. Jie buvo nepasivūs Dievo įrankiai ir kiekvienas pagal savo gebėjimus kūrybingai reiškė religinę patirtį: perteikė tai, ką įkvėpė Dievas, ką jis norėjo pasakyti jų ir ateities kartoms. Taigi jie buvo tikri autoriai. Nors Bibliją kūrę žmonės buvo įvairaus išsilavinimo ir gyveno ne tuo pačiu metu, be to, skirtingose vietose, Biblija kaip visuma turi vidinę logiką, yra vientisa. Tai ir yra pagrindas tvirtinti, kad Biblijos įkvėpėjas, kartu ir tikrasis autorius, yra Dievas.

Prie šio paragrafo pavadinimo klausimų **kas?** ir **kada?** logiška pridurti ir **kur?** Biblija (su nedidelėmis išimtimis) pradėta rašyti mažame krašte, iš pradžių vadintame Kanaanu, o vėliau iš romėnų gavusiame Palestinos vardą. Kanaanas driekėsi palei Viduržemio jūrą tarp Egipto ir Mesopotamijos, koridoriumi, jungiančiu Aziją ir Afriką.

¹ **Deuterokanòninis** (gr. *deuteros* + *kano-nas*) – ne iš pradžių, o vėliau pripažintas kanoniniu.

§5. SENOJO TESTAMENTO SANDARA, TURINYS

Senasis Testamentas pirmiausia yra judaizmo (žydų religijos) šventoji knyga. Žydūs (dar vadinamus hebrajais, izraelitais) Dievas išsirinkęs kaip tautą, kuri turėjo sužinoti jo tiesas, jas užrašyti ir skelbti kitiems, mokyti kitus. Senasis Testamentas buvo parašytas hebrajų, aramėjų ir graikų kalbomis. Jame aprašoma Dievo ir žmonių santykių raida nuo pasaulio sukūrimo iki Jėzaus (Gelbėtojo, Mesijo) atėjimo. Pagal protestantų biblinę tradiciją Senąjį Testamentą sudaro 39 knygos, o pagal katalikų – 46.

PENKIAKNYGĖ – pirmos penkios Senojo Testamento knygos: *Pradžios knyga* – apie pasaulio ir žmogaus sukūrimą, tvaną, Abraomo pašaukimą; *Išėjimo knyga* – apie Dievo išrinktos tautos išvedimą iš vergijos perskiriant Raudonosios jūros vandenį, apie rūpinimąsi ta tauta; joje taip pat skelbiama Dešimt įsakymų; *Kunigų knyga* – skirta kunigams, kurių pareiga – ugdyti žmones; *Skaičių knyga* – pateikiami Izraelio tautos surašymo duomenys; *Pakartoto Įstatymo knyga* – tolesni nurodymai žydų tautai po Mozės mirties. Kadangi jas parašė Mozė, žydų tautos išlaisvintojas, Penkiaknygė dar vadinama ir *Mozės knygomis*.

Istorinės knygos, kuriose aprašoma žydų tautos istorija, sudaro net trečdalį Senojo Testamento: *Jėzų knyga*; *Teisėjų knyga*; *Rūtos knyga*; *Pirmoji Samuelio knyga*; *Antroji Samuelio knyga*; *Pirmoji Karalių knyga*; *Antroji Karalių knyga*; *Pirmoji Kronikų knyga*; *Antroji Kronikų knyga*; *Ezros knyga*; *Nehemijo knyga*; *Esteros knyga*.

IŠMINTIES KNYGOS – poetiškiausios, literatūriškiausios knygos: *Jobo knyga* – dramatiška poema apie teisingo žmogaus kentėjimus; *Psalmynas* – giesmių ir maldų rinkinys; *Patarlių knyga* – Saliamono patarimai jaunuoliams, kaip teisingai ir išmintingai gyventi; *Kohėleto, arba Mokytojo, knyga* – Saliamono liudijimai, kad malonumai, turtai, valdžia negali patenkinti žmogaus; *Giesmių giesmės knyga* – jaunikio ir nuotakos meilės jausmų poetinė raiška, savotiška draminė giesmė; *Išminties knyga*; *Siracido knyga*.

PRANAŠŲ KNYGOS: *Izaïjo, Jeremijo, Raudų, Barūcho, Ezechiëlio, Daniëliaus, Ozëjo, Joëlio, Amoso, Abdijo, Jonos, Michëjo, Nahumo, Habakūko, Sofonijo, Agëjo, Zachãrijio, Malachijo*. Pranašai – Dievo parinkti žmonės, skelbiantys Jo tiesas žemėje.

§6. NAUJOJO TESTAMENTO SANDARA, TURINYS

Naujasis Testamentas pateikia Sandorą (Sutartį), kurią Dievas sudarė su žmonėmis per savo sūnų Jėzų Kristų. Taigi tai pasakojimas apie Kristaus gimimą ir mokymą, asmenį. Tai Kristaus gyvenimo ir krikščionybės pradžios istorija. Naujasis Testamentas pagrįstas Senuoju, paaiškina abiejų Sutarčių ryšį. Jis parašytas ne per šimtmečių šimtmečius kaip Senasis Testamentas, bet maždaug per pusšimtį metų ir apima siauresnį istorinį laikotarpį – apytiksliai I a. po Kr. Naujasis Testamentas yra išlikęs senąja graikų kalba, vadinamuoju koinė dialektu, kuris tuomet buvo išsigalėjęs Romos imperijoje. Naująjį Testamentą sudaro 27 knygos, suskirstytos į penkias grupes:

I. EVANGELIJOS: *Evangelija pagal Matą; Evangelija pagal Morkų; Evangelija pagal Luką; Evangelija pagal Joną.*

II. VISUOTINIAI LAIŠKAI: *Jokūbo laiškas; Pirmasis Petro laiškas; Antrasis Petro laiškas; Pirmasis Jono laiškas; Antrasis Jono laiškas; Trečiasis Jono laiškas; Judo laiškas.*

III. PRANAŠYSTĖ: *Apreiškimas Jonui, dar kitaip vadinama Apreiškimo Jonui knyga, Apokalipsė.*

IV. ISTORIJA: *Apaštalų darbai.*

V. PAULIAUS LAIŠKAI: trylika ar keturiolika laiškų, kurie vadinami pagal adresatą (romiečiams, korintiečiams, galatams... Titui, Filemonui... hebrajams).

§7. GIESMIŲ GIESMĖS KNYGA

Giesmių giesmė – viena iš Senojo Testamento knygų, ypač traukiančių literatų dėmesį. Kaip ir *Psalmynas* bei *Jobo knyga*, ji vadinama literatūros šedevrų, meilės lyrikos šedevru. Knygos autorius ir vienas pagrindinių veikėjų tapatinamas su karaliumi Saliamonu (970–933 pr. Kr.), tad dažnai vartojamas ir platesnis pavadinimas – *Saliamono Giesmių giesmė*. Iš tikrųjų knygos, parašytos hebrajų kalba, autorystė nėra aiški. Tyrėjai, remdamiesi archajiškais žodžiais, jų junginiais, vietovardžių formomis ir kt., nustatė, kad atskiros knygos dalys sukurtos skirtingu laiku – maždaug IX–III a. pr. Kr., o užrašyta ji tik III a. pr. Kr. Kūrinys neturi rišlaus siužeto, aiškos kompozicijos. Tai dviejų veikėjų – Mylimosios Sulamitos (Sulamietės) ir Mylimojo, kuris vaizduojamas kaip karalius Saliamonas arba kaip piemuo, – dialogas. Dialogo fonas – kaimas, gamta pavasarį. Dialogą lydi komentuojantys choro posmai. *Giesmių giesmėje* ryškūs vestuvių papročiai, apeigos, nes beveik visa senoji poezija buvo susijusi su įvairiomis apeigomis. Kaip jau minėta, kūrinyje aukštinamas meilės jausmas, gėrimasi žmogaus kūno grožiu. *Gies-*

mių giesmės turinys aiškinamas įvairiai. Žydai ir krikščionys nuo senovės ją suprato alegoriškai – knyga interpretuojama kaip Dievo ir jo tautos, taip pat kaip Kristaus ir Bažnyčios meilės simbolinė, alegorinė išraiška. Bet ne mažiau įsitvirtinęs ir įtaigus aiškinimas, kad tai kūrinys apie dviejų žmonių, vyro ir moters, meilę – ir dvasinę, ir žemišką, kūnišką. Kūniškoji meilė taip pat esą Dievo duota... Tad į *Giesmių giesmę* žiūrima ir kaip į erotinės lyrikos pirmtakę. Ši knyga dedama į visus Biblijos vertimus. Poetas Sigitas Geda (1943–2008) mūsų skaitytojams atskirai pateikė ir du poetinius jos vertimus (1983, 2002). *Giesmių giesmę* į lietuvių kalbą yra vertęs ir garsus lietuvių poetas Antanas Baranauskas (1835–1902).

§ 8. BIBLIJOS STILIUS, PASAKOJIMAS

Literatūros moksle kalbama apie du pagrindinius epinio pasakojimo tipus, stilius: homeriškąjį (antikinį) ir biblinį. Homeriškajame (antikiniame) tekste pasakojama išsamiai, smulkmeniškai, tarsi siekiant, kad skaitytojas ar klausytojas viską pamatytų, išvystų savo vaizduotėje. Net ir veikėjų mintys, jausmai, būsenos išreiškiamos žodžiais iki galo, niekas nenutylima, neslepama. Biblinis pasakojimas – priešingai – nėra toks konkretus, išsamus. Nesistengiama įvardyti veiksmo vietos, laiko, nurodyti įvykių priežasties, aplinkybių, aprašyti daiktų, pateikti portreto detalių. Biblijos veikėjai iki galo neatskleidžia, nepaaiškina savo minčių ir jausmų, taigi jie mįslingesni, jų jausmai neapibrėžti, painūs, sudėtingi. Daugeliui vaizdų, situacijų būdinga perkeltinė, paslėpta prasmė. Biblijoje net ir skaičiai dažnai turi tik simbolinę reikšmę. Sakysim, skaičius septyni Biblijos laikais reiškė pilnatvę ir tobulumą, o keturi – visą sukurtą pasaulį. (Beje, ši ypatybė – simboliškai vartoti skaičius – pasiekusi net ir mūsų kasdienybę: „Tūkstantį metų tavęs nemačiau!..“) Visa tai ir lemia Biblijos tekstų interpretacijos įvairovę.

§ 9. KOKIA KALBA PARAŠYTA BIBLIJA?

Biblija parašyta trimis kalbomis. Senasis Testamentas parašytas daugiausia **hebrajų** kalba. Ji priklauso semitų kalbų grupei. Nuo Biblijos laikų hebrajų kalba perėjo kelis raidos etapus ir nepaprastai pasikeitė. XX a. ir dabar ji dar vadinama *ivritu*. Nuo 1948 m. hebrajų kalba yra Izraelio valstybinė kalba. (Kita labai paplitusi žydų kalba yra *jidiš*, ji priklauso visai kitai – germanų – kalbų grupei.) Kai kurie Senojo Testamento knygų tekstai parašyti **senąja graikų** ir **aramėjų** kalbomis. Aramėjų kalba gimininga hebrajų kalbai ir

taip pat priklauso semitų kalbų grupei. Naujasis Testamentas parašytas *senosios graikų* kalbos *koinē* dialektu.

§10. BIBLIJOS VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ

Kalbos, kuriomis parašytos Biblijos knygos, naujaisiais laikais prieinamos tik specialaus išsilavinimo žmonėms. Ir apskritai Biblija – nelengvai suvokiamas tekstas, dėl to būtų sunku jį skaityti originalo kalbomis. Taigi ji verčiama į įvairių tautų kalbas ir yra išversta į maždaug 1300 kalbų. Vertimai nuolat atnaujinami, nes keičiasi pačios kalbos, žodžiai sensta ir pan. Jau II a. po Kr. galiojo lotyniškasis Biblijos vertimas, žinomas *Vetus Latina* vardu. Jis buvo atliktas labiau atsižvelgiant į *Septuagintą* – graikiškąjį Senojo Testamento vertimą. IV a. šv. Jeronimas peržiūrėjo ir pataisė *Vetus Latina* vertimą, atsižvelgdamas į hebrajiškąjį Senąjį Testamentą. Šis pataisytas vertimas, pavadintas *Vulgata* (lot. *vulgatus* – paskelbtas, visiems prieinamas), buvo įsitvirtinęs Katalikų Bažnyčioje iki pat XX a. 8-ojo dešimtmečio. Mūsų laikais Šv. Jeronimo diena – rugsėjo 30-oji – tapo Tarptautine vertėjų diena. Daugiausia į kitas kalbas Biblija versta iš *Vulgatos*, nes lotynų kalba buvo populiarsnė.

Keletas Biblijos citatų, psalmių dedama jau į pirmąją lietuvišką knygą – Martyno Mažvydo „Katekizmo prasti žodžiai“ (1547). Tačiau „milžino darbas“, anot lietuvių kalbininko Zigmo Zinkevičiaus (1925–2018), atliko Jonas Bretkūnas (1536–1602) – lietuvių raštijos pradininkas, teologas, liuteronas. Į lietuvių kalbą visą Bibliją jis vertė 1579–1590 m. iš lotyniško ir vokiško vertimo, lygindamas su graikišku ir hebrajišku teksta ir remdamasis komentarais. Po ilgų kruopštaus darbo metų, 1590-aisiais, vertimas buvo baigtas. Deja, jis liko neišleistas. Per 400 metų išversta nemažai Biblijos ištraukų, atskirų dalių – iš viso apie 250 Biblijos knygų lietuvių kalba. Bibliją vertė vyskupas ir poetas Antanas Baranauskas, tačiau įpusėtą darbą nutraukė mirtis. Ypač žinotini pilni, užbaigti vertimai. Vienas jų – iš *Vulgatos*. Tai 1901 m. pradėtas arkivyskupo Juozapo Jono Skvirecko vertimas su komentarais, išleistas 1911–1937 m. Okupuotoje Lietuvoje kunigas Česlovas Kavaliauskas iš senosios graikų kalbos išvertė Naująjį Testamentą (1972, kiti, redaguoti leidimai – 1988, 2009). O JAV prelatus¹ profesorius Antanas Rubšys iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų išvertė Senąjį Testamentą (4 knygas, 1993–1995). Taigi turime naują Biblijos vertimą iš originalo kalbų (išleistas 1998, 1999, 2009 m.; iš tikrųjų tai tas pats vertimas, tik skirtingai suredaguotas). Biblijoje gausu tikrinių vardų, vietovardžių, jų rašyba dažnai įvairuoja. Pavyzdžiui, Skvirecko vertime iš lotynų kalbos (*Vulgatos*) Moze vadinamas Moše, Izraelis – Israėliu. Šie nesutapimai neturėtų Jūsų trikdyti – visada pasidomėkite, kokį vertimą skaitote.

¹ Prelatas – katalikų dvasininkų garbės titulas; tą titulą turintis kunigas.

§11. KELETAS SVARBESNIŲ BIBLIJOS ŽMONIŲ (VEIKĖJŲ)

- Aaronas** – Mozės brolis ir pagalbininkas, pirmasis izraelitų vyriausiasis kunigas.
- Abraomas** – seniausias žydų patriarchas. Dievas jį pavadino Abraomu – tautų tėvu – ir pažadėjo padaryti hebrajų tautos pradininku. Paklusęs Dievo kvietimui keliauti į Kanaaną, tapo klajokliu, nuolat aukodavo Dievui aukas. Tik gilioje senatvėje žmona Sara Dievo valia pagimdė Abraomui sūnų Izaoką, nuo kurio turėjo prasidėti naujoji tauta.
- Adomas ir Ieva** – pirmieji žmonės, kuriuos Dievas sukūrė pagal savo paveikslą.
- Baltazaras** – paskutinis Babilonijos karalius, ant menės sienos išvydęs keistą užrašą – Dievo nuosprendį, kad jo karalystė žlugs, o jis pats bus nužudytas. Vėliau Baltazaro vardą gavo tą užrašą perskaitęs Danielius.
- Barabas** – plėšikas ir žmogžudys, kalėjęs tuo metu, kai buvo suimtas Jėzus. Poncijus Pilotas, žinodamas, kad Jėzus nekaltas, pasiūlė Jėzų išteisinti ir paleisti, tačiau kunigų sukurstytos minios prašymu paleido Barabą, o Jėzus buvo nukryžiuotas.
- Chamas** – jauniausias Nojaus sūnus (vyresnieji – Semas ir Jafetas). Po tvano Nojus vėl tapo žemdirbiu ir išmoko daryti vyną. Kartą per daug išgėręs nuogut nuogutėlis užmigo palapinėje. Jį užtiko Chamas ir juokdamasis pranešė broliams, ką matęs. Bet kiti du sūnūs buvo mandagesni ir, nukreipę nuo tėvo akis, pridengė jį apsiaustu. Nojus prakeikė pašaipūną Chamą.
- Dovydas** – narsus karys, Izraelio ir Judėjos karalius, teisingai valdęs valstybę. Kai Dievas išrinko Dovydą pakeisti karalių Saulių, broliai iš pavydo pakurstė Dovydą kautis su trijų metrų ūgio milžinu **Galijotū**. Dovydas iš svaidyklės paleistu akmeniu nukovė stipresnį Galijotą. Dėl to sulaukė šlovės, bet tai

Abraomas ir angelai,
Adrianas Kolertas (1560–1618)

Ieva suvilioja Adamą,
Janas Sadeleris I (1550–1600)

Dovydas su Galijoto galva,
Vilemas Hechtas (apie 1530–1585)

Abraomas, iškėlęs kardą virš sūnaus Izaoko. Jį sustabdo angelas.
Hendrikas Golcijus (1558–1617)

sukėlė karaliaus Sauliaus pavydą. Dovydo istorija Biblijoje labai išplėtotą, jis vaizduojamas kaip Dievo mylimas vyras. Be to, jis ir pats laikomas vienu iš Biblijos autorių – psalmių kūrėju.

Erodas I Didysis

– Judėjos prokuratorius¹. Po tėvo Antipatro mirties Romà suteikė jam „žydų karaliaus“ titulą, nors buvo ne žydas, žydų nekenčiamas. Mat, bijodamas sosto varžovų, išžudė vieną žydų dinastiją, o gimęs kūdikis Jėzui vėl pajuto pavojų sostui, todėl liepė išžudyti visus Betliejaus berniukus iki dvejų metų.

Izaokas

– Dievo žadėtasis Abraomo ir Saros sūnus. Išbandydamas Abraomo tikėjimą Dievas liepė paaukoti Izaoką, bet angelas sulaikė iškeltą Abraomo ranką.

Jėzus Kristus

(gr. *Iēsus* < hebr. *Ješua* – Dievas išgelbėtojas, gr. *Christos* – Pateptasis, Mesijas) – Dievo Sūnus, krikščionybės pradininkas. Tuomet, kai Judėją valdė Erodas, o visas kraštas buvo okupuotas romėnų, arkangelas Gabriėlius ap-lankė Mariją iš Nazareto ir jos sužadėtiniiui Juozapui per sapną pranešė, kad Viešpats Mariją išsirinko žadėtojo Mesijo motina. Be to, liepė pavadinti sūnų Jėzumi, nes jis atpirksias savo tautos nuodėmes. Kadangi vyko gy-ventojų surašymas, Juozapas ir Marija turėjo vykti į gimtąjį Betliejų. Ten viename tvartelyje ir gimė Jėzus. Erodas bijojo, kad Jėzus vėliau neužimtų jo sosto, ir sumanė jį nužudyti. Juozapas, sapne angelo išpėtas, su šeima pa-bėgo į Egiptą. Po Erodo mirties jie grįžo namo, į Nazaretą. Kai Jėzui sukako

¹ **Prokuratorius** – senovės Rōmoje: privatus ir valstybės pareigūnas, einantis prievaizdo, ūkvedžio, teismo įgaliotinio, mokesčių rinkėjo, vietininko, imperatoriaus žemių valdytojo pareigas.

*Kristus su erškėčių vainiku,
Šeltė Bolsvertas (1586–1659)*

*Jonas Krikštytojas krikštija Kristų Jordano upėje,
Krispinas van de Pasas II (apie 1595–1670)*

27 metai, Jonas Krikštytojas jį pakrikštijo Jordano upėje. Jėzus išsirinko 12 mokinių, artimiausių bendražygių. Trejus metus jis mokė ir gydė žmones, darė stebuklus. Žydų vyresnybė, matydama Jėzaus galią ir girdėdama jį skelbiantį Dievo Sūnumi, išsigando ir sumanė jį nužudyti. Vienas iš 12 mokinių, **Judas Iskarijotas**, už trisdešimt sidabrinių išdavė Jėzų ir padėjo priešams slapta jį suimti. Žydų teismas prieš aušrą pasmerkė Jėzų myriop. Romos imperatoriaus vietininkas Poncijus Pilotas turėdavo tvirtinti mirties nuosprendžius. Jis abejojo Jėzaus kalte, bet, bijodamas maišto, leido jį nukryžiuoti. Trečios dienos rytą po Jėzaus mirties būrelis moterų kapą rado tuščią. Angelas pranešė, kad Jėzus prisikėlė. Jo mokiniai ir daugybė kitų žmonių regėjo jį 40 dienų. Visi suprato, kad jis tikrai Dievo Sūnus. Paskui Jėzus nuo Alyvų kalno pakilo į dangų. Angelai pranešė Jėzaus mokiniams, kad vieną dieną jis sugrįš.

Jobas – nepaprastai doras žmogus, *Jobo knygos* veikėjas. Nors ir netekęs visų turto, dešimties vaikų ir sveikatos, jis nepaklaūsė žmonos ir nepradėjo keikti Dievo. Jobas buvo netekęs vilties ir nesuprato, už ką kenčia, bet tikėjo, kad

Evangelistas Lukas,
Fransua van den Hoai (1600–1636)

Marija,
Egbertas van Penderenas (1590–1637)

Marija Magdaliėtė,
Krispinas van de Pasas I (1564–1637)

Dievas leido jam kitaip suvokti savo visagalybę ir išmintį. Galiausiai Dievas išgydė Jobą ir grąžino jam visus turtus.

Jonas Krikštytojas – pranašas, kurį Dievas pasiuntė parengti žmonių Jėzaus Kristaus, t. y. Mėsijo, atėjimui. Jonas buvo Jėzaus giminaitis, tik keliais mėnesiais už jį vyresnis. Jis gyveno Judėjos dykumoje, kol Dievas pašaukė jį pranašauti. Savo aistringais pamokslais ragino žmones atgailauti už nuodėmes, krikštytis, tuomet Dievas jiems atleisias. Jis pakrikštijo ir Jėzų, nors šis buvo be nuodėmės, – taip reikėjo įrodyti klusnumą Dievui.

Juozapas – Biblijoje minimi trys Juozapai. **Pirmasis Juozapas** – Marijos sužadėtinis ir Jėzaus tėvis. Juozapas per sapną išgirdo arkangelo žinią, kad Marijos sūnus būsiąs Dievo įpėdinis. Saugodamasis Erodo jis išgabeno Mariją su kūdikiu į Egiptą, paskui grįžo į Nazaretą ir dirbo dailide. Kai Jėzui sukako 12 metų, Juozapas nusivedė jį į šventyklą. Daugiau apie šį Juozapą nėra žinoma. **Antrasis Juozapas** – Jokūbo mylimiausias sūnus, kuriam broliai labai pavydėjo tėvo dovanoto apsiausto. Buvo parduotas į vergiją. Po įvairių nuotykių Juozapas vėl susitiko brolius, išbandė jų nuoširdumą. **Trečiasis Juozapas Arimatietis** – slaptas Jėzaus mokinyš, palaidojęs Jėzaus kūną kapo rūsyje, kur dar niekas nebuvo laidotas.

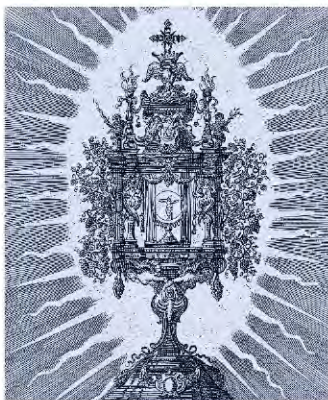
Kainas – Adomo ir Ievos vyriausiasis sūnus, pirmasis žemdirbys; nužudė savo brolį **Abelį** ir už tai buvo Dievo pasmerktas visą gyvenimą klajoti.

- Liuciferis** – angelas, kuris sukilęs prieš Dievą buvo išvarytas iš dangaus ir tapo Šetonu, blogio jėgų valdovu, bandančiu atitraukti žmones nuo Dievo; Dievo priešininkas, velnias, pragaro valdovas.
- Lukas** – graikų kalbą mokėjęs gydytojas, *Evangelijos pagal Luką* ir *Apaštalų darbų* autorius, apaštalo Pauliaus bičiulis.
- Marija** – Jėzaus Kristaus motina. Kai Marija susižiedavo su Juozapu, angelas jai pranešė, kad ji pagimdysianti Jėzų – Mesiją, Dievo Sūnų. Tolesnis Marijos gyvenimo kelias bemaž sutampa su Juozapo. Biblijoje veikia ir daugiau Marijų.
- Marija Magdalietė** – atgailaujanti nusidėjėlė, įtikėjusi Dievą ir tapusi Jėzaus Kristaus mokine. Ji pirmoji išvydo iš mirusiųjų prisikėlusį Jėzų ir apie tai pranešė apaštalams.
- Matas** – vienas iš dvylikos apaštalų, pirmosios Evangelijos, *Evangelijos pagal Matą*, autorius, buvęs muitininkas.
- Možė** – didis vadas, išvadavęs izraelitus iš Egipto vergovės ir atvedęs juos per dykumą iki Kanaano sienos. Mozei teko bėgti iš Egipto. Dykumoje jis išvydo liepsnojantį, bet nesudegantį krūmą ir suprato, kad Dievas kalba jam iš krūmo. Možė gavo daug Dievo pavedimų, skelbė jo įstatymus.
- Nojus** – doras žmogus, vienintelis, kuriam Dievas leido išsigelbėti, kai už žmonijos nuodėmės užleido tvaną. Pasistatęs didžiulį laivą Nojus susodino į jį savo šeimą ir pasiėmė po porą visų rūšių gyvūnų.
- Poncijus Pilotas** – žiaurus ir gyventojų nemėgstamas Judėjos valdytojas. Jis matė, kad Jėzus nekaltas, tačiau bijodamas maišto pasmerkė jį mirčiai.

§ 12. KELETAS SVARBESNIŲ BIBLIJOS SĄVOKŲ

- Alėvų kálmas** – 827 m aukščio kalva Jeruzalės rytinėje dalyje. Jėzaus laikais ji buvo apšodinta alyvmedžiais. Nuo Alyvų kalno Jėzus paimtas į dangų, su šia vieta taip pat susijęs karalius Dovydas, karalius Saliamonas ir kt.
- Ámen** (hebr. teisingai, iš tikrųjų) – judėjų ir krikščionių maldos, pamokslo baigiamasis žodis.
- Ángelas** – kilni dvasia, Dievo pasiuntinys, tarpininkas tarp Dievo ir žmonių.
- Apokalipsė**, arba *Apreiškimas Jõnui*, – viena seniausių Naujojo Testamento knygų, kurioje pranašaujama pasaulio pabaiga, antrasis Kristaus atėjimas, jo pergalė prieš antikristą, Paskutinis teismas.
- Apreiškimas** – Dievo savęs ir savo išganymo plano atskleidimas žmonijai per istorinius įvykius, aplinkybes ir asmenis (karalius, pranašus, vadovus, eilinius žmones). Dievas atsiuntė savo Sūnų gyventi tarp žmonių. Jėzus Kristus užbaigė apreiškimą, jį sutvirtino dieviškais žodžiais ir darbais, ženklais, stebuklais, ypač savo mirtimi ir prisikėlimu. Krikščionys visą Bibliją laiko užrašytu Dievo apreiškimu.
- Betliėjus** – karaliaus Dovydo miestas (taip pat Dovydo gimtinė) Judėjoje, 8 km į pietus nuo Jeruzalės. Betliejuje gimė Jėzus, dėl to ši vietovė labai išgarsėjo.

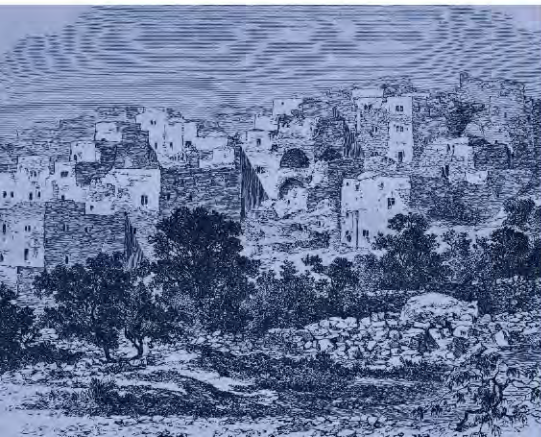
- Dėmonas** (piktoji dvasia, netyroji dvasia) – dvasinė būtybė, tarnaujanti šėtonui.
- Egzegėzė** – mokslinis senovinių tekstų, ypač Biblijos, aiškinimas ir komentavimas.
- Erškėčių vainikas** – vainikas, kurį kareiviai, tyčiodamiesi iš teisiamo Jėzaus, uždėjo jam ant galvos.
- Evangėlija** (gr. *euangelion* – gera žinia), **Geróji naujiena** – 1) žinia apie Jėzaus asmenį ir darbus, taip pat tos žinios skelbimas; 2) Biblijos knygos apie Jėzaus gyvenimą, darbus ir mokslą.
- Golgotà** – kalva Jeruzalėje, ant kurios buvo vykdomos mirties bausmės ir kur buvo nukryžiuotas Jėzus Kristus.
- Litūrgija** – oficialios maldos ir kulto apeigos Katalikų Bažnyčioje, mišios – Stačiatikių Bažnyčioje.
- Monstrancija** – liturginis katalikų kulto reikmuo, kuriame laikoma ir išstatoma garbiniui Ostija. (**Ūstija** [lot. *hostia*] – aukojamasis gyvulys; mažas apskritas paplotėlis iš kvietinių miltų, dalijamas tikintiesiems Mišių pabaigoje per Komuniją.)
- Nazarėtas** – Galilėjos miestas, kuriame gyveno Juozapas su Marija ir augo Jėzus.
- Paskutinė vakariėnė,** arba Velykų vakariėnė, – vakariėnė, kurią Jėzus kartu su mokiniais valgė savo nukryžiovimo išvakarėse.
- Sándora** – šventa Dievo sutartis su žmonėmis – su visa žmonija, su atskiru žmogumi (pvz., Abraomu, Dovydu), su Izraelio tauta. Sandora visada lydima pažadų ir dažniausiai sutvirtinama auka.
- Šābas** – žydų savaitės septintoji diena (mūsų šeštadienis), kurią nedirbama.

Monstrancija, Kornelis Galė I (1586–1650)

Nazaretas, nežinomas dailininkas, 1860

Betliejus

§13. KELETAS GARSESNIŲ LITERATŪROS KŪRINIŲ, PAGRĮSTŲ BIBLIJA AR SU JA SUSIJUSIŲ

Svarbiausi užsienio rašytojų kūriniai, kuriuose remiamasi Biblija: Hermano Hesės (Hermann Hesse) „Demianas“ (1919); Viljamo Folknerio (William Faulkner) „Rugpjūčio šviesa“ (1932); Michailo Bulgakovo „Meistras ir Margarita“ (parašyta 1928–1940, išspausdinta 1973); Pero Lagerkvisto (Par Lagerkvist) „Barabas“ (1950); Mišelio Turnjė (Michel Tournier) „Kasparas, Melchioras ir Baltazaras“ (1980); Tomo Mano (Thomas Mann) tetralogija „Juozapas ir jo broliai“ (1933–1943) ir kt.

Be gražaus pluošto poezijos, minėtini šie lietuvių literatūros kūriniai, susiję su Biblija: Mykolo Vaitkaus „Tvanas“ (1927), Vinco Krėvės „Dangaus ir žemės sūnūs“ (1949), Antano Škėmos „Izaokas“ (1961), Icchoko Mero „Lygiosios trunka akimirka“ (1963), Kazio Sajos „Pranašas Jona“ (1966), Alojzo Barono „Abraomas ir sūnūs“ (1973), Rimanto Šavelio „Dievo avinėlis“ (1974), Sauliaus Šaltenio „Duokiškis“ (1977), Vidmantės Jasukaitytės „Golgotos vynuogės“ (2001) ir kt.

Ką dar galima paskaityti apie Bibliją

- Anna Swiderkowna. „Pašnekesiai apie Bibliją“. Vilnius, Alma littera, 2001
- „Biblijos enciklopedija“. Vilnius, Alna litera, 1992, 1993
- Česlovas Kavaliauskas. „Trumpas teologijos žodynas“. Vilnius, „Lumen“ fondo l-kla, 1992
- Dalia Čiočytė. „Biblija lietuvių literatūroje“. Vilnius, LLTI, 1999
- Zenonas Kosidovskis. „Biblijos sakmės“. Vilnius, Vaga, 1966